

Handwritten text in brown ink, including the word "fünfzig" and the number "732".

ECCCE ORGANVM!

Ars organi Sloveniae
6 - April 2017

Vsebina / Contents

Vrednotenje orgel (1. del) / Categorization of Slovenian
Pipe Organs by their Historical Value / [3]

Weilheimerski regulativ 1957 [16]

Resolucija Varaždin 2000 [18]

Resolucija Zürich 2011

“ORGEL ORGUE ORGANO ORGAN 2011” [22]

Izbrani viri o dokumentiranju in vrednotenju orgel

/Documentation and categorization of historical organs
- sources/ [24]

ECCE ORGANVM!

Obvestila Ars organi Sloveniae

ISSN 2463-9397

6 - april 2017

<http://glej.orgle.si/>

Izdaja Društvo Jarina Bohinj

Pripravil in uredil Jurij Dobravec

Besedilo, ilustracije in oblika so avtorske in/ali v
prosti uporabi. Priprava in uporaba brezplačna.

www.arsors.org

Vrednotenje orgel (1. del)

Categorization of Slovenian Pipe Organs by their Historical Value

Jurij Dobravec*

I. Predgovor

/prologue/

Vrednotenje je sinteza kakovostne dokumentacije in argumentov, širokega vpogleda v stvarino in merila, primerjalno analitskih sposobnosti in razumevanja širšega družbenega konteksta. Trenutnim trendom in znanstvenim doktrinom, morebitni popularnosti ali celo subjektivnosti mnenj posameznih avtoritet se pri tem ne moremo povsem izogniti, smiselno pa jih je usmeriti predvsem v področje ozaveščanja in popularizacije vsebin.

Kulturna dediščina je družbeni fenomen zadnjih dveh stoletij. Iz začetnih ljubiteljskih in društvenih pristopov se kot formalno organizirana dejavnost v našem kulturnem območju pojavlja okrog 150 let. Pred dobrimi sto leti smo na območju sedanje Slovenije dobili prve poklicne konservatorje. Čeprav je dediščina zaradi družbene celovitosti tudi sama na sebi nujno celovita, jo iz metodoloških razlogov delimo na več vej. Tako se konservatorji ločijo od restavratorjev; umetnostni od literarnih ali glasbenih zgodovinarjev, arheologi od arhitektov; muzealci od knjižničarjev in arhivarjev, tehnologi od teoretikov in ti od praktikov. V zadnjem času se ob bok doslej prevladujoči obravnavi materialne dediščine postavlja duhovna dediščina: tako zdaj govorimo o snovni in nesnovni dediščini.

Orgle so zanimiv preplet tehniško obrtniške, glasbeno ustvarjalne in zgodovinsko družbene dediščine. Kot glasbilo so fenomen v

* Besedilo je povzeto iz projekta *Vrednotenje in kategorizacija najdragocenejših slovenskih orgel*, ki ga je v letu 2016 delno sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS. Drugi del bo objavljen v naslednji številki. / Articles of this issue were prepared as a report of the project *Categorization of Slovenian Pipe Organs by their Historical Value*, co-financed by Ministry of Culture in 2016. List of historical organs by selected categories is published on the web page www.arsors.org.

svoji velikosti, akustiki, povezanosti z avtentičnim prostorom in zapletenostjo sestave in izdelave. Za ustvarjalce in poustvarjalce predstavljajo svojevrsten izziv s svojo raznolikostjo zvokovnih možnosti, ki se lahko tudi razvijajo in po željah razvijejo. Njihov družbeni pomen sega od lokalne navezanosti vaše skupnosti na inventar vsake podružne cerkve, do pomena, ki ga imajo orgle kot glasbilo, ki je na poseben način vcepljeno v krščanske korenine evropske kulture v najširšem pomenu besede.

Orgle imajo tudi versko in čustveno dimenzijo. Kot tradicionalno cerkveno glasbilo so od 13. stol. dalje nepogrešljiv del razvoja glasbe in ustvarjanja ustreznega in tudi predpisanega vzdušja pri verskih obredih katoliških in protestantskih Cerkev. Njihov zvok še danes dejansko ali simbolično spremlja človeka ob ključnih dogodkih: rojstvu, poroki, smrti. S svojo izrazno močjo se zvok orgel uveljavlja v sodobnih medijih, multimedijskih performansih in filmski industriji.

Kljub naslovu, ki obeta dokončni izdelek o vrednosti slovenskih orgel, je ta vedno lahko le delen. Namreč, absolutno vrednotenje in kategorizacija ne obstajata in sta lahko le najboljši trenutni približek, ki je odvisen od trenutnega splošnega poznavanja, stopnje znanja in družbenih okoliščin. V praksi je tudi nemogoče povsem združiti npr. lokalno zavzetost posameznika za eno samo glasbilo in sistemsko načrtovanje na regionalni ali državni ravni. Pomembno je tudi dejstvo, da se vrednotenje morda idealno posreči, a neredko izvedljivost posameznih usmeritev ni mogoča iz finančnih ali organizacijskih razlogov. Zato tista "vrednota" postane "vrednota na papirju". In lahko tudi propade, ker zgolj proglasitev za vrednoto ne zadostuje.

Izvedeni projekt temelji na obsežni podatkovni zbirki podatkov o slovenskih orglah ARSORS, ki jo v okviru instituta Ars organi Sloveniae upravlja Društvo Jarina Bohinj. Zavedamo se, da pričujoče poročilo ni popoln pregled in je morda le začetek procesa celovitega pristopa k ohranjanju orgelske dediščine pri nas. Vsaka dobronamerna in utemeljena kritika ali dopolnilo bo zato dobrodošlo.

II. Orgle kot slovensko nacionalno bogastvo

/Organ as national cultural wealth/

Zakon o varstvu kulturne dediščine v prvem členu dediščino deli na materialno in živo dediščino. Materialno dediščino sestavljata premična in nepremična dediščina. Orgle predstavljajo premično

dediščino, ki je nepremakljivo vezana na določeno zgradbo, najpogosteje cerkev. Izjema na tem področju so prenosne orgle (portativi) in pozitivi, ki jih je mogoče brez demontaže kot celoto prenesti tudi v drug prostor.

Zakon določi dediščino kot *“dobrine, podedovane iz preteklosti, ki jih Slovenke in Slovenci, pripadnice in pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti, ter drugi državljanke in državljani Republike Slovenije opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas.”*

Ministrstvo za kulturo v okviru svojega Direktorata za kulturno dediščino opredeljuje takole:

“Premično kulturno dediščino, ki je v javni lasti, po zakonu hranijo in upravljajo muzeji in njim sorodne ustanove, ki imajo po zakonu to pooblastilo. Premična dediščina v zasebni lasti je za ohranjanje kulturne in nacionalne identitete ter vzgojo k estetiki in kulturni zavesti deležna specifične pozornosti. Njen lastnik ali posestnik naj jo skuša z ustrežno skrbjo čim bolje ohranjati, da bo ohranila svoj avtentični videz, pričevalnost in vrednost. Dediščina v bivalnem in delovnem okolju oplemeniti naša estetska občutja, nam vrača zgodovinski spomin in ustvarja vzdušje. Ker lastništvo premičnin, ki imajo posebno vrednost za slovensko kulturno dediščino, včasih prinaša določene obremenitve, obstajajo pravne možnosti dodelitve statusa takšnim predmetom. Uvrščanje v nacionalno bogastvo in razglasitev za kulturni spomenik zagotavlja lastniku tudi določene ugodnosti. Želimo si, da bi zasebniki, zbiratelji in vsi, ki imajo v posesti premično kulturno dediščino, le-to občutili kot posebno vrednoto.” Premični spomeniki v lasti Rimskokatoliške cerkve so večinoma ostali na prvotni lokaciji v cerkvi ali župnišču.

Po Zakonu o varstvu kulturne dediščine, konkretno 10. členu, so vse orgle, ki so več kot 100 let star sestavni del nepremičnega spomenika, nacionalno bogastvo. Kategorija sovpada z razširjeno prakso po Evropi, da se spomeniškovarstveno obravnava objekte, ki so starejši od 100 let. Slovensko orglarstvo je tako kot mnogi drugi tipi dediščine, v času I. sv. vojne doživelo silovit prelom, zato je meja smiselna tudi po strokovni in ne le po nominalni plati. Šele leta 1925 je bil izdelan prvi povojni opus pri nas.

Ohranjenih ali delno ohranjenih orgel, ki so starejše od 100 let je glede na trenutne evidence podatkovne zbirke ARSORS v Sloveniji 629. Zanje predlagamo razdelitev na 5 okvirnih podkategorij:

NB1700 (renesansa in zgodnji barok)

NB1780 (srednji in pozni barok do Jožefinskih reform)

NB1840 (zgodnji klasicizem)

NB1878 (pozni klasicizem in prehodno obdobje)

NB1916 (cecilijanstvo z romanticizmom)

Seznam vseh slovenskih orgel z delovno označbo podkategorije je objavljen na spletni strani www.arsors.org.

III. Dokumenti Katoliške cerkve (izbor)

/Official documents of Slovenian Catholic Church/

Dokumente Katoliške cerkve, ki jih izda Sveti sedež je potrebno razumeti kot trajne. To pomeni, da določbe veljajo do izrecnega preklica s podpisom katerega od naslednjih papežev. Večina uradnih papeških dokumentov, ki so povezani z orglami se sicer nanaša na njihovo uporabo, ob koncu 19. stol. pa se že pojavijo usmeritve tudi v smislu orgel kot dediščine. Papež Leon XIII. (1878–1903) je prenovljen **Pravilnik za cerkveno glasbo** izdal leta 1894. V njem med drugim pravi:

Orgle so dragocena stvar, namenjene bogoslužju, zategadelj posebej blagoslovljene. Zatorej naj cerkveni predstojniki in orglavci posvetijo orglam vso pozornost. Kadar cerkev potrebuje novih orgel, naj se cerkveno predstojništvo obrne na enega izmed domačih mojstrov za dispozicijo in načrt omare. Oboje se predloži v smislu Škofijskega lista (1892, stran 76), kn. škof. ordinariatu v pregled in potrdilo. Prav tako naj se za naprej pošlje kn.–škof. ordinariatu v pregled in potrdilo tudi dispozicija novih zvonov bodisi celega zvonila ali dopolnila zvonov, obenem mera zvonišča. Ako je stara omara, bodisi po svojem slogu ali gradivu še količkaj vredna, naj se ohrani, in če potreba, poveča. Ko so orgle izvršene, naj se zopet kn.–škof. ordinariat zaprosi za kolavdacijo, in ta bo poveril kolavdacijo strokovnjakom, ki bodo orgle pregledali in svoje poročilo ordinariatu predložili. Ta naredba je le v korist cerkvam in naj se vestno izpolnjuje. Orgle naj se varujejo prahu in sončnih žarkov, zlasti je paziti, da miši ne pridejo zraven. Če kaj ni v redu in organist sam ne more popraviti, naj se pokliče mojster sam, ki itak garantira nekoliko let za svoje delo. Če je cerkev zelo obiskovana in

se močno prši v nji, naj se orgle v gotovih dobah izpraše in uglaše. Je nekoliko stroškov, a orgle se na ta način bolje ohranijo. Po igri naj se registri zapro, da peresa ne izgube prožnosti. (prevod Cerkevni glasbenik 17 (1894), str. 89–91)

Besedilo, ki se potem nadaljuje še v smislu uporabe orgel med bogoslužjem, zelo konkretno usmerja lastnike orgel k ustreznemu varovanju in ohranjanju.

V naslednjih desetletjih je sicer izšlo več odlokov in konstitucij o cerkveni glasbi, ki pa glede vzdrževanja orgel ponovijo bistvene usmeritve dokumenta Leona XIII, oziroma se pretežno usmerjajo v uporabo orgel. Vsebine je podrobno predstavil Edo Škulj v knjigi **Odloki o cerkveni glasbi** (Družina, 2003).

Pij XII. (1939–1958) izda leta 1958 Instrukcijo **De musica sacra**, ki vsebuje tudi navodila glede orgel. Ključne smernice navajamo s komentarjem Eda Škulja:

Te klasične orgle »morajo imeti tiste registre, ki so primerni za sveto rabo« (čl. 62). Orgle so bile vedno zelo draga naložba. Če kje, potem pri orglah velja pregovor: »Malo denarja, malo muzike.« Tam kjer si ne morejo privoščiti orgel s piščalmi, pa si lahko začasno pomagajo s »tako imenovani orglami, ki se imenujejo elektrofonске«. Pri tem podvigu je potrebno izrecno dovoljenje krajevnega škofa. »Ta pa naj prej vpraša za svet Škofijsko komisijo za cerkveno glasbo ali druge strokovnjake, ki se naj potrudijo svetovati vse, kar bi moglo to glasbilo čimbolj prilagoditi sveti rabi.

Papež se torej zavzema za ohranjanje klasičnih orgel in elektronske smatra le kot začasno rešitev, ki ne pristoji svetosti cerkve in obredov.

Pavel VI. (1963–1978) oziroma Drugi vatikanski koncil je 4. decembra 1963 potrdil konstitucijo o svetem bogoslužju **Sacrosanctum concilium**. 6. poglavje je posvečeno cerkveni glasbi. Kar se tiče orgel, Škulj takole povzema:

Zato je treba te orgle imeti v veliki časti. Kaj to pomeni, je verjetno vsem jasno. Kako pa to veliko čast stvarno izkažemo, pa je drugo vprašanje. Morda takole: da orgle z veseljem poslušamo, da spoštujemo njihovo igranje in tiste, ki to igranje ustvarjajo, da z njimi pojemo, da

jih vzdržujemo, da jih čistimo, da skrbimo za popravila, da naročimo nove orgle, ko stare odpovedo. Pa to niso samo dolžnosti organista ali župnika, ampak vseh članov farnega občestva.

IV. Mednarodna načela

/International principles - translations prepared separately/

Orgle so evropska kulturna dediščina, zato so izhodišča lahko le mednarodni dogovori na različnih ravneh. Za dediščino so v evropskem prostoru pomembni predvsem Weilheimski regulativ iz leta 1957, Resolucija Varaždin 2000 in Deklaracija iz Züricha iz leta 2011. To so vsebinski in organizacijski dokumenti, ki politično ali pravno ne zavezujejo, jih pa večina držav in organizacij podpira in znotraj svojih pristojnosti uveljavlja. Besedila dokumentov so pripravljena kot samostojni prispevki.

V. Usmeritve in navodila v slovenski Cerkvi

/Directives and instructions in Slovenian Catholic Church/

Priporočila v delu Umetnost v bogočastni službi

/Instructions in the book by Janez Flis in 1908 - Art in Worship Service/

Janez Flis je leta 1908 izdal knjigo z naslovom **Umetnost v bogočastni službi**. Orgle podrobno obdela v poglavju na straneh 133 – 137. Poleg zgodovine, razlage slogovnih značilnosti in nekaterih primerov, daje bralcu tudi “Praktične nasvete”, ki so enako uporabni tudi danes:

Ker so orgle za liturgično petje in torej za liturgijo velike važnosti, je dolžnost župnikova, tudi na orgle obračati svojo pozornost. Pri napravljanju novih orgel mora odločno zahtevati, da izkušen in zanesljiv mojster — če je tudi nekoliko dražji — izvrši solidno delo, da ni treba trošiti kmalu za popravljanje mnogo denarja nepotrebno. Dispozicija naj bo natanko primerna velikosti in akustiki cerkve; naredi ali vsaj temeljito presodi naj jo mož, ki ne pozna samo temeljito tehnike orgel, marveč, ki so mu znana tudi cerkvena določila o razmeri orgel do liturgičnega petja; kratka rečeno, mož, ki dobro pozna pravo cerkveno glasbo. Ker so orgle namenjene službi božji, blagoslovijo se po lepem obrazcu, ki se nahaja v dodatku rimskega rituala. Iz raznih vzrokov imajo najmanjše orgle veliko prednosti

pred dobrim harmonijem. Pri napravljanju novih orgel je gledati na velikost in na zunanjo obliko. Pravi namen orgel je, da spremljajo petje, bodisi liturgično ali ljudsko, ga dopolnjujejo, delajo krepkejše in živahnije. Glavno pri cerkveni glasbi je petje, orgle ga torej ne smejo nadvladati, ampak pevskim glasom le služiti, jih delati lepše in prijetnejše. — Ne rečemo, pa, da bi morale biti orgle majhne, da služijo le za spremljevanje glasov. Sveta cerkev ima v svojem letu prekrasen venec veličastnih praznikov, ki nas spominjajo veselih, pa tudi tužnih dogodkov dela našega odrešenja; temu primemo naj tudi orgle včasih pojo mogočnejše in veselejše in izražajo notranja čutila v polnih akordih. Zaradi akustike in ljudskega petja se postavljajo orgle na zahodno stran. Paziti je pri novih orglah, da se jim da lična zunanja oblika, a vendar ne prebogata, da bi se za orgle, katerim obračamo hrbet, potrošilo več, kakor za oltar; pa tudi preveč preproste ne smejo biti, zakaj, vsa cerkvena oprava naj bo lična in svetosti kraja primerna. — Kjer stoje orgle na zahodu, je paziti na to, da ne zakrivajo lepega srednjega okna na pročelju, da cerkev ne postane pretemna. Tedaj naj se dele orgle v dva dela, kar zna dandanes narediti vsak orglar; gledati je tudi na to, da ne kaze druge arhitekture.

Kor in orgle delajo skoraj vsakemu župniku mnogo skrbi. Na koru se mnogokrat skriva mladina, šoli odrasla; ne imela bi rada, da bi jo kdo opazoval, a sama bi se rada razgledovala po cerkvi, zato sili na kor, kakor tudi kaki namišljeni izobraženci in odličnjaki. Da se zabrani ta zloraba kora, naj se ogradi kor z visokim in gostim omrežjem, da iz cerkve ne morejo zijati na kor; samo za organista naj ostane nek otvor, da more videti k oltarju. Na koru naj ne bo nobenih klopi; pevke ali dečki, katere ima organist za petje na koru, ne potrebujejo klopi, ampak samo klečalnike. Če nepoklicanci vidijo, da na koru ne morejo pasti oči, niti sedeti prav složno, ne bodo silili na kor. Na koru naj ima organist omaro s predali pod ključem, kjer hrani potrebne knjige. — Kor naj bo vedno zaprt, a organist naj ima en ključ, drugega pa cerkvenik, da more pometati kor.

Izbrani dokumenti Ljubljanske škofije

/Selected documents in Diocese Ljubljana/

V duhu papeževega Pravilnika in na osnovi dogovorov na ravni Avstroogrške monarhije, je Knezoškofijski urad v Ljubljani že 1892 izdal Ukaz glede stave in popravljanja cerkvenih orgel, v katerem določa:

Z ozirom na sklepe zbranih avstrijskih in ogrskih organistov in orglarjev za izboljšavo orgel (priobčenih v letošnjem Dioecesanblatt-u, št. III, str. 41) ukaže se glede nabave orgel ali njihovega popravljanja sledeče:

1. Nameravana stava novih orgel se mora odslej knezoškofijskemu

ordinariatu naznaniti in obenem njemu poslati natanko zaznamovano »dispozicijo«, načrt omare in natančni proračun stroškov. On bo skrbel za strokovno ocenitev nameravanega dela, ozirajoč se na vse opravičene zahteve; in morale se bodo cerkvena predstojništva po nji natanko ravnati.

2. Isto velja tudi za predelavo starih orgel, kakor tudi za vsako popraviljanje, ki zahteva počez za vsak njihov spremen nad 15 gl. stroškov.

3. V dvig cerkvene glasbe in da se omogoči bolj umetniško igranje na orglah se dalje še določi posamič:

a) Vsake orgle, ki imajo nad 10 spremenov, naj se v občje stavijo na dva manuala, ker se prednosti drugega manuala z ničemur popolnoma nadomestiti ne dajo. Tako imenovana »Tonhalle« (v najnovejših orglah vpeljana) pa se zaradi preteatraličnega učinka nikakor ne more priporočati.

b) Pri izberi spremenov naj se enako ozira na moč glasu, primerno cerkvenemu prostoru, kakor tudi ne manj za zadostno število milih spremenov za spremljavo petja. Kjer je le mogoče, naj ima tudi pedal kak nežen 16' spremen.

c) Sedaj običajni obseg, 54 tipk (C-f3) v manualu in 27 tipk (C-d1) v pedalu, naj se vsekdar uporablja. Normalno razmerje igralnika, na Mehlinškem shodu leta 1864 dogovorjeno in pri Eichstädtškem cecilijanskem glavnem zboru leta 1871 odobreno, se tudi za ljubljansko škofijo sprejme; vendar s praktično utemeljeno razliko, da naj se pri pedalu vzame za narazje osi C1 – d = 1.01 m do 1.05 m.

d) Med dosedaj rabljenimi sapniškimi sistemi je priporočati zlasti, kakor za nove orgle tako tudi za predelave, tako imenovana sistema na stožce, katera se tudi že pri nas umetniško izvaja. Pri tej se more tudi pri zbiralnikih (in tudi pri potezah spremenov) koristno uporabiti pnevmatika. Obilnejša uporaba pnevmatičnega sistema pri celi trakturi je sicer pri velikih prednostih, ki ima, smoter, za kateri naj bi se tudi domači umetniki prizadevali. Ker pa je ta sistem še mlad in njegovo delovanje še negotovo, bi ga morali uporabljajoči orglarji dovoliti obširneje garancije, kakor je sicer navada.

e) Tako imenovani francoski meh (magacinski meh, z noter in ven raztezajočimi se gubami in regulacijo na škarje) daje pri najmanjšem prostoru največ in enakomerne sape; priporoča se torej za uporabo.

f) Ker glasbeni učinek orgel ne odvisi samo od števila spremenov, temveč prav zelo tudi od njih primerne menzure: bo moral orglar na to poseben pozor obračati in tudi v dispoziciji naznaniti menzurno razmerje (1 : V8, 1 : 2 2/3 ali 1 : 2.5), kakor tudi mero (prerez) največje piščali vsakega spremen.

g) Vsakokrat bo moral orglar tudi navesti minimalno težo posameznih cinastih spremenov, kakor tudi njihovo kovinsko kakovost (14–lotno,

12–lotno itd.). Enako je treba navesti pri lesenih piščalih, iz kakšnega lesa da bodo; pri široko menzuriranih 16' spremenih pa tudi deskina debelost piščalke C.

h) Vstrezajoč željam visoke ministrske odredbe z dne 25. julija 1890 se za vse nove orgle (in kjer je mogoče tudi za stare orgle) mednarodna normalna uglasitev: to je $a=870$ enovitih tresljajev v sekundi pri toploti 120 R. Ta toplota je skoraj srednja letna toplota cerkva v naših krajih, in bodo zatorej orgle pri c. 120 R uglasene primeroma najmanj razglasile zaradi spremembe letnih časov.

i) Prav posebno pozornost pa naj obračajo kakor orglar, tako tudi revizorji na dovršeno intonacijo piščalk; kajti od nje najbolj odvisi umetniško–lepi (ne samo naturalistično posnemajoč temveč mnogokrat stilizirani) glas posamičnih spremenov, kakor tudi uspešni in mogočni učinek njihove združbe.

k) Ker ima dinamika, kakor pri petju, tako tudi pri orgljanju zelo pomembno vlogo, je treba misliti (razen naprave drugega, slučajno tretjega manuala) pri nabavi novih orgel na naprave za stopnjevanje glasu. Večinoma bo zadostovalo – zraven navadnih p, f, ff in Tutti–zbiralnikov, – tako imenovani stopnjevalno vreteno (Rollschweller). Stopnjevalnik »na polkna« (Jalousienschweller) deluje sicer izvrstno crescendo in decrescendo; ker je pa tedaj cel manual zmeraj več ali manj oklenjen v leseni omari, je pri tem vedno zguba na moči in večinoma tudi na značaju priprtih spremenov. Priporočati se more tedaj ta naprava k stopnjevanju le za orgle z obilnimi spremeni.

l) Revizorjeva naloga bo skrbeti tudi za nadaljnje, razvoju orglarstva sledujoče zahteve (glede lahkega in mirnega igranja, dobrega dovoda sape, posebnosti v sestavi i. t. d.).

4. Dovršitev novih orgel, oziroma predelava ali večja poprava starih orgel, se mora vselej pravočasno naznaniti knezoškofijskemu ordinariatu, kateri bo skrbel za svoje zastopstvo pri kolavdaciji in prevzemu.

5. Ker so orgle v tako tesni zvezi s slovesno službo božjo, je iskreno želeli, da cerkvena predstojništva na to edino od cerkve kot liturgično priznано glasilo, na to »kraljico glasbenih orodij«, dostojno pozornost obračajo.

Pri zamisli novih in vzdrževanju starih orgel naj se torej ne gleda posebno na ceno, temveč na solidno delo; vsaj so orgle cerkveno orodje, katero bo – če dobro izdelano in skrbno rabljeno – vsaj eno stoletje služilo v čast božjo in spodbudo vernih. Naj se torej tudi orglarju omogoči – s plačilom in dovoljšnjim časom – izvrstno delo izgotoviti; potem se bo tudi smela pričakovati in terjati izpolnitev vseh opravičenih dotičnih upov in zahtev.

Zato se tudi ne morejo cenejše orgle s »kombiniranimi spremeni« v obče priporočati. Če se tudi v njih posamezne piščali bolj izkoristijo in se tako kakih 30% stroškov prihrani (in nekoliko tudi prostora) proti

orglam s popolnoma zastavljenimi spremeni: se pa nasproti ne da tajiti, da se zaradi te obilnejše uporabe piščalke ne oglašajo čisto redno (ker pri prjemu oktav ista piščalka ne more dvojno se oglasiti), in da torej pri močnejšem registriranju polni akordi v srednji legi klaviature votlejši done; to se sicer ne čuti tako zelo, kakor bi se pričakovalo, je pa vendarle pomanjkljivost, kateri se da le pri bolj tihem igranju – pa tu tudi le z izgubo raznovrstnejših kombinacij – z umnim registriranjem izogniti. Dalje pri tej izposojilni sistemi ena razglašena piščalka precej dva spremena kazi. Ker pa je pri vsem tem boljši imeti orgle z dobro izvršenimi kombiniranimi, kot pa s ceno in slabo izgotovljenimi polno zastavljenimi spremeni, se more pri pomanjkanju denarnih sredstev in nezadostnemu kornemu prostoru vseeno dopustiti zamisel orgel s kombiniranimi spremeni. – Večje orgle, ki naj imajo umetniško vrednost, se po tej sistemi ne stavijo.

Mariborska škofija

/Selected documents in Diocese Maribor/

V Lavantinski (Mariborski) škofiji so usmeritve glede orgel bile predpisane 1899. Objavljene so bile v Cerkvenem zaukazniku za Lavantinsko škofijo iz l. 1899, števil. VII. odst. 34. Izvirnik je v nemščini, navajamo neuraden prevod.

Nobenega dvoma ni, da so orgle drag instrument. Zato, da se ohranijo več stoletij, morajo biti narejene iz najboljših materialov, dobro in kakovostno delo. Varčevanje tu ne pride v poštev. Orgle so, enako kot zvonovi, oltarji in druga umetniška dela, v uporabi več stoletij, zato je zanje samo najboljše dovolj dobro: najdražje se izkaže za najcenejše, poceni pa za drago. Namreč, poceni orgle so praviloma slabe, zato jih je treba vsako leto popravljati, strošek popravil pa sčasom preseže ceno dobrih rgel. Poleg tega poceni orgle običajno slabo služijo svojemu namenu in so tudi grde na pogled. Iz navedenega sledi, da je treba pri izdelavi orgel, kar je za vsako župnijo velik strošek, posvetiti veliko pozornost in preprečiti, da bi se delal škoda.

Pri izdelavi novih orgel mora župnija Ordinariatu predložiti podrobnosti ponudb, predvsem število in naravo registrov, vrsto materia in potrdila, da bodo materiali tehnično in mehansko ustrezno služili namenu, višino stroška, celotno dispozicijo načrtovanih orgel, ki jo potem potrdi pristojni organ, skupaj pa določita zaupanja vrednega strokovnjaka, ki bo izdelavo nadzoroval. V smislu dokumenta: "Gesta et Statuta Synodi dioecesanæ anno Domini 1896 celebratæ, Marburgi 1897. Pars IV tit .. II. Cap. IX et X", ki določa odnos upravljalca do sakralne umetnosti, se na koncu izdelava poročilo. Po potrditvi dispozicije izbranega izdelovalca se lahko izdelava izvede postopoma. Ko je popravilo ali rekonstrukcija orgel ustrezno izvedena, bo nadzornik na lokaciji pregledal orgle. Pri tem preveri, če je bilo storjeno vse glede na obstoječo pogodbo. Primerja predvsem nakupne cene s cenami, kakršne je zaračunal orglar.

Na koncu je revizor dolžan po svoji vesti sporočiti Cerkevemu predstojništvu resnično presojo, ali so orgle slabe ali ne, ali so materiali, ki se uporabljajo v ta namen v skladu s predračunom in ali je delo kot celota opravljeno dosti solidno. Izda pisno mnenje in ga predloži župnijskemu uradu. Ob tem se zaradi vzdrževanja zdrave konkurence o uspešnosti podjetja obvesti tudi javnost v primernem javnem katoliškem časopisu.

V knjižici *Popis orgel v Lavantinski škofiji*, ki je izšla leta 1911, so tudi praktična navodila.

Ker so orgle zares kraljica vseh glasbenih inštrumentov, izraža kn. šk. ordinariat na tem mestu svoje posebno veselje, da so se začeli čč. gg. dušni pastirji v novejšem času tudi za orgle bolj zanimati. Imamo v škofiji že lepo število novih in krasnih orgel, ki jih je postavila pastirska gorečnost in darežljivost vernih škofljanov. Želeti bi bilo, da bi se v času postavile nove orgle tudi tam, kjer še jih sploh ni ali kjer so že zelo stare in slabe. Pri nakupu novih orgel se opozarjajo cerkvena predstojništva na tozadevno merodajno navodilo v Cerkevem zaukazniku za Lavantinsko škofijo iz l. 1899, šte. VII. odst. 34.

Kako pa je treba skrbeti za orgle? Jasno je, da so orgle, ki so tako komplicirane ter sestavljene iz mnogih delov in raznovrstne snovi, podvržene številnim izpremembam, ki lahko motijo in zabranjujejo njihovo porabljivost. Ni orgel na svetu, in naj jih je sestavil največji umetnik iz najboljšega materiala in po najnovejšem zistemu, ki bi ostale zmeraj nepokvarjene in dobre. Na orgle pa vpliva:

1. vreme; da ne pripeka preveč solnce na orgle, naj se orgle same ali okna zagrinjajo; ob vročem in suhem času, zlasti pred velikimi slovesnostmi, se naj odpirajo cerkvena vrata in okna zelo zgodaj in pozno na večer; v novo cerkev se naj ne postavljajo orgle, dokler ni popolnoma izsušena; pri deževnem vremenu se naj ne odpirajo okna, da ne vdari sopuh, ki prihaja od zbranega ljudstva, na posamezne dele orgel.

2. Nadalje škoduje orglam nesnaga zlasti še prah; zato je treba pri pometanju cerkve, ki se naj izvrši zmeraj z mokro žagovino, vsa cerkvena vrata in okna odpreti. Neposredno pred orglanjem se naj ne pometa ne v cerkvi in ne na koru.

3. Orgle morejo pokvariti tudi nekatere živali, kakor n. pr. netopirji, ptice, pajki, molji, miši in podgane. Največjo škodo pa povzroči orglam kucec (Holzwurm) zlasti takrat, če orglar ni rabil pri piščalkah popolnoma suhega lesa. Kucec se ne more pregnati. V začetku se naj luknje prelepijo s papirjem. Pozneje pa je treba poškodovane dele orgel nadomestiti z novimi. Molji se odpravljajo s poprom in z arzenikom.

4. Tudi organist more pokvariti orgle, če jih ne ve pravilno rabiti.

5. *V veliko škodo morejo biti orgulam tudi nepoklicani, zato naj bodo kor in orgle zmeraj zaprte. Kor je le za pevce in godce, ne pa za šolske otroke in za šoli odraslo mladino, ki rada pohaja na kor, da se tamkaj nedostojno obnaša.*

6. *Tudi mehača je treba opomniti, da izvršuje mirno svoje delo.*

Sploh se pa nasvetuje, da se orgle vsako 8. ali 10. leto, še bolje pa, da se vsako leto od orglarja pregledajo, osnažijo in uberejo.

Znamenite so včasih orgelske omare s slikanimi podobami ali pa z zrezljanimi ornamentami kakor n. pr. Na Črni gori in v Rušah. Starinske orgle imajo večkrat muzealno vrednost in bi ne bilo modro jih razdejati, če se naročijo nove.

Orgel naj ne pozabijo dušni pastirji! Njihova skrb naj bo, da vzbujajo orgle po svojih mogočnih glasovih v srcih vernikov ona čustva, ki jih ima v mislih pobožni in učeni kardinal Bona, ko piše: »Ubrani glas orgel razveseljuje žalostna človeška srca, spominja na veselje nebeškega mesta, dramatično, izpodbuja goreče, kliče pravične k ljubezni in grešnike k pokori!

Navodila Nadškofijskega ordinariata v Ljubljani iz 1977

/Instruction of Archdiocese Ljubljana in 1977/

Okrožnica 5/1977 Nadškofijskega ordinariata v Ljubljani, je na strani 54 objavila sledeče sporočilo:

Kdor naroča nove orgle, mora najprej imeti:

1. *Dobro dispozicijo, odobreno od ordinariata, in*
2. *potrditev (kolavdacijo) orgel pred postavitvijo; Ta je v delavnici in jo opravlja posebna komisija pri Nadškofijskem glasbenem svetu. Brez njega ne postavljajte nobenih orgel.*

Tudi pred večjim popravilom orgel se obračajte za svet na to komisijo. Elektronske orgle je Cerkev svoj čas prepovedovala. Danes so toliko izpopolnjene, da bi jih smeli rabiti v cerkvah, kjer za prave orgle ni prostora.«

Okrožnica je veljala za takratno ljubljansko nadškofijo, to je celotno območje Slovenije.

Nekatere cerkveno pravne usmeritve danes

/Some of the recent directives/

Papeški dokumenti in mnogi odloki na škofijski ravni veljajo še danes. Spremembe nacionalnih ali političnih meja, niti teritorialne spremembe pri škofijah namreč prejšnje cerkvene

zakonodaje ne ukinejo. Ob tem je treba izpostaviti tudi dejstvo, da škofije kot pravne osebe cerkvenega prava delujejo neodvisno od pravnega sistema države. Slovenska osamosvojitve tako ni v ničemer neposredno vplivala na veljavnost cerkvenih predpisov izpred leta 1991.

V praksi imajo škofije za odločanje v zvezi s kulturno dediščino vzpostavljene notranje upravne mehanizme. Na strokovnem področju načelno tesno sodeluje s pristojnimi državnimi ustanovami in praktično v vseh primerih dosledno upošteva njihova mnenja in določitve. Na področju obnov premične kulturne dediščine škof ordinarij občasno ustanovi posebno komisijo ali izbere posameznega svetovalca. Svetovalec ali komisija tako pripravi navodila, ki so za investitorja v objektih slovenske Katoliške cerkve obvezujoči. Komisija, njeni pooblaščen člani ali posamezni zunanji svetovalci običajno tudi spremljajo izvajanje projekta, sodelujejo pri končnem prevzemu in napišejo poročilo. V primeru orgel gre običajno za prevzemni in kolavdacijski zapisnik.

Škofija Koper je npr. leta 2012 pripravila **Pravilnik komisije za sakralno dediščino**. Pravilnik sam na sebi presega svoj naslov, saj ne govori le o procedurah delovanja komisije (KSD) in njenih pristojnostih (predvsem soglasju), ampak v večji meri o vsebinskih in proceduralnih zadevah, ki obvezujejo investitorja. Vsebina dokumenta je izjemno dragocena in v mnogih elementih smiselno uporabna za celotno Slovenijo. Pravilnik ima dve prilogi, ki sta prav tako vsebinsko uporabni.

Navodila komisije za sakralno dediščino vsebujejo kratek opis procedure, ki jo ordinariat narekuje investitorju, in splošne napotke za ravnanje v skladu s civilno zakonodajo. Navedene so tudi ključne točke postopkov, kjer je sicer poudarek na nepremični dediščini oziroma konkretno na gradbenih posegih, vendar so za potrebe premične dediščine navodila vsaj posredno prav tako smiselno uporabna. **Obrazec za pridobitev soglasja komisije za sakralno dediščino** vsebuje sistematično in enostavno razdeljen pregled načrtovanih del, ki jih investitor namerava izvajati na sakralnih objektih, pri čemer je poudarek na prilogah, ki jih ta pošlje v pregled komisiji. Dokumenti so na voljo na spletni strani škofije.

Obrazec s podobnim namenom je izdala Nadškofija Ljubljana (takrat za celotno državo) kot prilogo publikaciji Župnijska pisarna iz leta 1988, ki ga župnijski uradi uporabljajo pri svojem poslovanju. Iz objave celotnega besedila takratnega Zakona o varstvu kulturne dediščine pa lahko sklepamo, da je škofija upravljalce v primerih posegov v sakralno dediščino napotila na državne urade.

Weilheimerski regulativ 1957

Smernice za varstvo spomeniško pomembnih orgel

Uvod

V zadnjem času veliko pozornosti posvečamo vrednosti zgodovinskih orgel. Za orglarje in orgelsko glasbo predstavljajo namreč velik izziv. Ker se je stanje orgel zaradi posledic vojne – če ne bolj zaradi nestrokovnih posegov – precej poslabšalo, je nujno treba poskrbeti, da se ne ohrani le zgodovinskega prospekta orgel, ampak tudi dragoceno in umetnostnozgodovinsko pomembno zvočno podobo. S tem namenom predlagamo naslednja načela.

I. Pojem spomeniške orgle

1. S pojmom “spomeniške orgle” označujemo vse orgle in orglam podobna glasbila različnih med seboj ločenih slogovnih obdobij, ki na osnovi zunanjega videza prospekta ali notranjega ustroja zadostijo določenim pogojem.

2. Spomeniško vrednost orgelskega prospekta določa njegova umetnostnozgodovinska vrednost.

3. Spomeniško vrednost notranjosti orgel, torej samega glasbila, je določena iz predpostavke, da ima glasbilo sapnico s tonskimi prekati, mehansko trakturo in da so ohranjene izvirne piščali. Med zvočne spomenike je mogoče prišteti tudi tiste orgle, v katerih so ostali le posamezni izvirni ostanki navedenih delov.

4. Spomeniške orgle so lahko tudi nove orgle ali orglam podobni inštrumenti, kadar gre za inštrument z izjemnimi ali za tisti čas značilnimi zvočnimi lastnostmi, in to ne glede na to, ali imajo tonsko sapnico s prekati ali mehansko trakturo.

II. Inventarizacija oziroma ugotavljanje stanja

1. V okvir del varstva spomeniških orgel spada tudi ugotavljanje stanja. To se izvaja na osnovi naslednjih nalog

- a) Ugotavljanje stanja spomeniško vrednih orgel
- b) Posnetek stanja ohišja
- c) Posnetek stanja glasbila
 - aa) Oblika sapnice in njena umestitev
 - bb) Oblika traktura
 - cc) Popis dispozicije, tonskih obsegov in zvez
 - dd) Popis miktur in drugih večvrstnih registrov

- ee) Podatki o materialih
- ff) Podatek o zračnem tlaku
- gg) Navedba višine komornega tona in tipa uglastitve
- d) Ugotoviti čas izdelave, Izdelovalca, vseh ugotovljenih sprememb in popravil; vse z navedbo virov podatkov
- e) Ocena ohranjenosti

2. Poleg tega je treba praviloma izvesti meritve piščali, posebej ob izvajanju raznih popravil.

III. Vzdrževanje

1. Za spomeniške orgle je treba posebej dobro skrbeti in jih vzdrževati.
2. Vzdrževanje spomeniško vrednih orgel sme izvajati le usposobljen orglarski mojster, ki zagotavlja zanesljivo in spomeniško ustrezno oskrbo.
3. Skrbnik orgel je lahko tudi ustrezno usposobljen organist.

IV. Popravila

Popravilo je namenjeno ohranjanju ogroženih ali pokvarjenih spomeniških orgel. Izvedeno mora biti z izvirnimi materiali in na izvorni način.

V. Restavriranje in rekonstrukcija

1. Restavriranje v osnovnem smislu besede pomeni vračanje sedanjega stanja v stanje na določeno časovno obdobje v preteklosti ob predpostavki, da je tako stanje znano oziroma v najboljši možni približek.
2. Pri restavriranju se kasnejši in slogovno neustrezni dodatki odstranijo.

VI. Razširitve in spreminjanje

1. Načeloma spomeniških glasbil ne razširjamo ali spreminjamo.
2. Izjeme so možne samo ob predložitvi utemeljenih razlogov.

VII. Postopki in posegi

Vsi posegi v spomeniško vredne orgle, kot so

- vzdrževanje
- popravila
- restavriranja in rekonstrukcije
- spremembe in razširitve

je mogoče izvesti le v soglasju s pristojnimi cerkvenimi službami in državnimi ustanovami, ki so pristojne za varstvo kulturne dediščine.

Resolucija Varaždin 2000

Orgle in orgelska glasba predstavljata pomemben del evropske kulturne dediščine. Njun razvoj je potekal v okviru razvoja zahodne polifone glasbe, zato je identiteta orgel oblikovana kot tipično evropska, in pripada evropski kulturni šoli. Skupino evropskih glasbil si je brez orgel skoraj nemogoče predstavljati.

V mnogih evropskih državah je obstoj orgel ogrožen. Po eni strani zaradi družbene prezrtosti, fizičnega propadanja ali pomanjkanja sredstev, po drugi strani zaradi materialističnega pogleda na svet in ozkega koncepta pri razumevanju razvoja.

Zato smo se, prvič po koncu II. svetovne vojne, predstavniki orgelskega sveta, različnih cerkva in političnih skupin z vseh koncev Evrope, zbrali v Varaždinu, da bi preučili možnosti trajnega varovanja evropske kulturne dediščine. Na kongresu, ki je potekal pod naslovom "Orgle kot evropska kulturna dediščina", smo udeleženci sprejeli naslednjo resolucijo.

Ugotovitve

- orgelska kulturna dediščina se nahaja v vseh evropskih državah in obsega več tisoč zgodovinsko pomembnih glasbil
- večina te orgelske dediščine je ogrožena in jo bo mogoče rešiti le z velikimi napori, posebej v državah Srednje in Vzhodne Evrope
- v Evropi nimamo celovite evidence orgel
- kljub večletnim raziskavam in izkušnjam standardi in usmeritve za reševanje stanja ogroženih orgel ne obstajajo
- finančna sredstva, s katerimi bi zagotovili ustrezne rešitve in optimalno ohranjanje vsakih posameznih orgel, so omejena
- ker nimamo celovitega pregleda, je razumljivo, da nimamo skupnih standardov in nobenih denarnih sredstev
- izdelovalci orgel, orgelski izvedenci in organisti doslej niso mogli izvajati svojih nalog skladno z vsakim posameznim glasbilom
- orgelska dediščina je posebej ogrožena v nekaterih državah, kjer je zaznati nezainteresiranost državnih in cerkvenih ustanov ali so specialisti za orgle umrli; dragoceni instrumenti tako ostajajo brez potrebne pozornosti, oskrbe in varstva, ki bi jih zaslužili glede na njihov zgodovinski pomen.

Zato pozivamo

- da se v vsaki državi in v vseh razmerah orgle obravnava kot zavarovano evropsko kulturno dediščino
- da se orgle v vseh državah in razmerah obravnava kot celovit objekt iz zunanjega ohišja s svojo obliko in notranjosti s svojo tehnično in zvočno funkcijo.

Za dosego cilje je treba doseči

- dejavni prevzem odgovornosti za evropsko kulturno dediščino s strani civilnih političnih in cerkvenih ustanov;
- pravno zavezujočo vključitev ohranjanja orgel v evropske sisteme varstva kulturnih spomenikov in pravno zaščito zgodovinskih orgel po vsej Evropi;
- spodbujanje različnega sodelovanja med orglarji, organisti, konservatorji, študenti, predstavniki cerkva, predstavniki kulturnega in javnega življenja v vseh evropskih državah;
- da pristojne agencije in službe takoj pripravijo celovit seznam orgelske zgodovinske dediščine; seznam mora biti kategoriziran glede na odgovarjajoče sloge in mora vsebovati prioritete; seznam je osnova za katerokoli nadaljnje delo;
- oblikovanje obveznih skupnih standardov in smernic, ki jih bi mogoče uporabiti kot osnovo za pilotne projekte in obsežnejša restavratorska dela ali popravila, kasneje pa kot obvezujoče usmeritve za varovanje orgelske dediščine; skupni standardi naj bodo objavljeni kot navodila za orglarje, ki zdaj delujejo v nejasnih razmerah in kot navodila za lastnike in investitorje restavriranja;
- pripravo publikacij, prevodov in kompilacij s kriteriji za restavriranje orgel, ki so bili predstavljeni kot cilji tega kongresa;
- promocijo in konkretno uveljavitev standardov in navodil med orglarji, orglarskimi izvedenci, organisti, spomeniškovarstvenimi strokovnjaki in duhovniki.

Izvedba

Zastavljeni cilji presegajo okvire posameznih držav. Treba jih je postaviti na evropsko osnovo. Ustrezno uresničitev ciljev lahko zagotovi le namenski projekt v okviru Evropske unije.

Na osnovi poročil o razmerah po posameznih državah, ki so bila predstavljena na kongresu, bodo pripravljene dokumenti, ki bodo poslani vsem škofijam držav udeleženk in drugim pristojnim cerkvenim ustanovam po vsej Evropi. Dokumente bodo dobile tudi vse javne in politične institucije, ki so po državah EU zadolžene za to področje. Dokumenti bodo pripravljene do Evropskega orgelskega kongresa v Goteburgu, ki bo leta 2001.

Financiranje

Čeprav je pridobivanje denarnih sredstev za vzdrževanje ogrožene orgelske dediščine zahtevno, je treba upoštevati naslednje principe:

- finančna podpora posameznim projektom ali objektom ostaja kolikor je le mogoče v okviru pristojnosti posameznih držav ali skupine držav v mreži evropskih regij;
- zaradi izjemno težkih finančnih razmer v nekaterih državah je treba organizirati skupno mednarodno platformo, s pomočjo katere bo mogoče podpreti projekte v teh državah, nuditi strokovno in organizacijsko pomoč ter iskati sponzorje.

Sklep

Udeleženci kongresa smo prepričani, da oblikovanje mednarodne platforme predstavlja osnovi pogoj, po katerem bo mogoče navedene cilje doseči. Zaradi potrebne polne avtoritete in neodvisnosti platforme pri uresničevanju nalog je treba pridobiti zanesljive in stalne podpornike med mednarodnimi in državnimi organizacijami, ozaveščenimi zasebniki in sponzorji.

Nagovoriti je treba različne ustanove, kot na primer UNESCO, EU, Svet Evrope, Evropsko investicijsko banko (SIB), Vzhodnoevropsko banko (EBRD), pa tudi pristojne državne agencije, ki so odgovorne za varstvo njihove kulturne dediščine. Nujno je potrebno, da so pri platformi ustrezno udeležene tudi cerkvene ustanove. Posebno pa se je treba potruditi s pridobivanjem zasebne podpore (poslovneži, družbe, fundacije, donatorji) in

proučiti možnosti pridobivanja sofinancerskih deležev s strani Evropske komisije v okviru programa Kultura 2000.

Kongresni udeleženci pooblaščajó predsednika profesorja Christopha Bosserta, da sestavi ustrezno usposobljeno delovno skupino, ki naj prouči potrebne predpogoje za organizacijo tovrstne platforme, pripravi časovnico za izvedbo, zasnuje finančno strukturo in po zmožnostih pripravi prijavo za EU sredstva. Ustanovitev platforme je treba izvesti v najkrajšem možnem času, vsekakor pa v dveh letih po sprejetju te resolucije. Vmesno poročilo bo delovna skupina podala na naslednjem kongresu, v Göteborgu junija 2001.

Kongresniki se strinjajo, da se odslej sestajajo enkrat letno. Za naslednjih pet let so predlagani naslednji kraji: 2001 Göteborg, 2002 Lizbona, 2003 Bratislava, 2004 Bologna, 2005 Vilnius.

Kongres daje tudi polno podporo pozivu, ki ga je kot zaključni dokument te konference oblikoval profesor dr. Hans Maier:

Kongres v Varaždinu poziva vlade, cerkve in državljane:

Pomagajte nam, čeprav v zadnjem trenutku, pred propadom rešiti orgle v državah Srednje in Vzhodne Evrope!

Omogočite pogoje za vseevropsko dokumentiranje orgel.

Povežite preteklost s sedanjostjo, strokovnjake z ljubitelji, orglarje in organiste, duhovnike in obiskovalce koncertov! Zagotovite, da bo tudi zvočnim spomenikom dano pravo mesto med zavarovanimi objekti evropske dediščine. Pomagajte evropski orgelski dediščini s podporo ideje za oblikovanje fundacije "Orgle kot evropska kulturna dediščina".

Orgle Srednje in Vzhodne Evrope ne smejo postati gigantsko pokopališče. Ne smemo jih le ohraniti, ampak ponovno oživiti, da bodo znova igrale svojo liturgično in umetniško vlogo, ker so le kot take del evropske kulturne dediščine. Naj ne ostanejo zanemarjene in brez nadzora. Prihodnost Evrope ne bo zagotovljena le zaradi morebitne uporabnosti dediščine, ampak tudi zaradi njene lepote.

To resolucijo podpirajo vsi udeleženci kongresa, ki so tudi navedeni v prilogi. Častnemu predsedniku prof. dr. Luigiju Ferdinandu Tagliaviniju in delovnemu predsedniku prof. Christophu Bossertu pa dajejo pooblastilo, da v njihovem imenu dokument tudi podpišeta.

Varaždin, 16. september 2000.

Luigi Ferdinando Tagliavini, Christoph Bossert

Resolucija Zürich 2011

Resolucija "ORGEL ORGUE ORGANO ORGAN 2011"

Orgle so kot kulturni zaklad Evrope svoj vpliv razširile na ves svet. Več stoletij so sooblikovale evropsko kulturno sceno, izvajalsko prakso, izobraževanje in izdelavo glasbil. Orgle tovrstne vloge presegajo v kontekstu svojega poslanstva v cerkvah in v krščanstvu, kjer so s svojim duhovnim vplivom doslej in bodo tudi v prihodnje usmerjale razpoloženje, intelektualna gibanja in vrednote, na katere je Evropa upravičeno ponosna.

Orgle ljudi ne očarajo le zaradi individualne zasnove ali tehnične in umetniške zapletenosti izdelave, ampak tudi zaradi svojih izjemnih zvočnih možnosti. V duhu UNESCO konvencije o varstvu in spodbujanju kulturne raznolikosti, orgle in umetniško izvajanje orgelske glasbe prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine, podpirajo sedenje oblike glasbenega izražanja in vstopajo v dialog z drugimi kulturami. Orgle krepijo človekovo kulturno identiteto.

V času kulturne negotovosti in družbenih sprememb se zbrani evropski orgelski strokovnjaki in glasbeniki združujemo v zaskrbljenosti, in ob poznavanju dinamične zgodovine inštrumenta spoznavamo, da jim sedanja in prihajajoča družba ne posveča zadosti pozornosti.

V tej zaskrbljenosti ugotavljamo:

- evropska orgelska kultura tvega popolno izgubo pozornosti in vrednosti,
- zaradi upada števila obiskovalcev cerkvenih obredov je v zadnjih desetletjih med ljubitelji glasbe močno upadlo poznavanje orgelske glasbe,
- pri cerkvenih obredih so orgle vse manj spoznane kot glasbilo z inovativnimi možnostmi uporabe in kot take odprte za raznolike glasbene sloge; vse pogosteje jih zamenjajo druga glasbila ali kar posnetki glasbe,
- orgle so zelo redko prisotne v necerkvenih koncertnih programih, v avdio in video medijih ter tiskanih časopisih
- zaznati je strm upad zanimanja za orgelsko izobraževanje, zlasti visokega in na konservatorijih,
- v nekaterih evropskih državah so sredstva za vzdrževanje in ohranjanje dragocenih zgodovinskih orgel skrajno nizka,
- zaradi spremembe namembnosti cerkvenih objektov ali upada zanimanja se mnoge orgle po cerkvah in tudi koncertnih dvoranah ne uporabljajo več in zato propadajo.

S predlogi za izboljšanje razmer želimo nasloviti politične, verske in kulturne voditelje, odgovorne v EU in UNESCO, vlade, cerkvene predstojnike in dostojanstvenike, umetniške šole, konservatorije in univerze, organizatorje in medije.

Potrebno je:

- obravnavati orgelsko umetnost kot pomemben del javnega kulturnega življenja,
- dati orglam ustrezno vlogo pri bogoslužju, koncertih in v medijih,
- s privlačnimi predstavitvami in koncerti privabiti in seznanjati otroke, mladino in odrasle o orgelski kulturi, jim vcepljati navdušenje za orgelsko glasbo, bogastvo in raznolikost zvoka ter čuda tehničnih delov orgel,
- vključiti učenje orgel kot možnost pri glasbenem izobraževanju,
- pokazati mladim privlačne poklice, povezane z igranjem ali izdelovanjem orgel,
- organizirati napredna izobraževanja za stalne in občasne organiste,
- dovoljevati mladim in drugim brezplačno vajo na cerkvenih orglah za potrebe obredov ter te dejavnosti primerno časovno usklajevati,
- ohranjati slogovno identiteto vseh dobrih obstoječih orgel in ne jih ne uničevati z neustreznim modnim spreminjanjem,
- imenovati in pravično plačevati cerkvene glasbenike,
- skrbeti za ustrezna denarna sredstva za ohranjanje orgelske krajine, terenske popise in varstvo; vključno s čezmejnimi sodelovanjem,
- vključevati strokovnjake, ki bodo skrbeli za kakovost glasbil in njihovo pripravljenost za koncerte in visoko raven kakovosti za spremljavo bogoslužja.

Prepričani smo, da se bodo ob uresničitvi naštetega razmere za orgle kot glasbila in orgelske glasbe izboljšale, pri splošni javnosti pa se bo zanimanje zanje dvignilo.

Zürich, 09.09.2011

Izbrani viri o dokumentiranju in vrednotenju orgel

/Documentation and categorization of historical organs - sources/

- Ackermann, Dieter: Stumm-Orgel ist Kulturerbe. Andreas Keber investierte schon über 3000 Stunden in Restaurierung des Hergenfelder Instruments. Rhein-Zeitung 13. I. 2003 P. 22
- Adelung, Wolfgang: Einführung in den Orgelbau. Breitkopf 1976
- Adelung, Wolfgang: Orgeln der Gegenwart. Organs of Our Time. Bärenreiter 1972
- Alexiades, Nicolás / Nasi, Mauricio: The Organ Heritage in Colombia / Orgelkulturerbe in Kolumbien. ISO Journal, N° 21, 2004, 58-66. • U.a.: Cali, Catedral, Walcker, 1925, op. 2092, III/46.
- Alexiades, Nicolás: The Organ Heritage in Colombia. ISO Journal 7/21/2004 P. 58-66
- anon.: Cerkvene orgle, v: Cerkveni glasbenik 70 (1977), 87.
- anon.: Church- organs, care, conservation, repair, replacement. An information leaflet from the
- anon.: Heritage challenge for NZ rebuild [Napier, St. John's Cathedral]. Choir and Organ 20/2/2012 P. 8
- anon.: Knezoškofijski ukaz glede stave in popravljanja cerkvenih orgel, v: Cerkveni glasbenik 15 (1892), 81-83.
- anon.: Navodila komisije za sakralno dediščino (http://portal.rkc.si/uploads/0265/files/2013-03/vsebina-486/navodilksd_65db.doc (2013-11-05))
- anon.: Obrazec za pridobitev soglasja komisije za sakralno dediščino (http://portal.rkc.si/uploads/0265/files/2013-03/vsebina-486/obrazeczasoglasjeizvajanjadelksd_c6cd.doc (2013-11-05))
- anon.: Organ Restoration Project of St James' & St Basil's Church, Fenham gets the go ahead with the help of Heritage Lottery Fund. Organists' Review 100/4/2014 P. 6
- anon.: Our Heritage: St Peter's Pilning celebrates L 28,500 Lottery grant. Organists' Review 100/4/2014 P. 7
- anon.: Pravilnik komisije za sakralno dediščino (Škofija Koper, 4. januarja 2013), 10. člen.
- anon.: Pravilnik za cerkveno glasbo, v: Cerkveni glasbenik 17 (1894), str. 89-91.
- anon.: Richtlinien für Denkmalorgeln, Ars organi, 1991, č. 4, s. 216-224.
- anon.: Richtlinien für die Orgeldenkmalpflege in Kirchenräumen, www.bda.at/bda/fachabteilungen/orgeln.htm.
- anon.: The Heritage Lottery Fund [Great Britain]. The Organbuilder 14/1996 P. 35

- anon.: Weltkulturerbe Kloster Maulbronn mit neuer Grenzing-Orgel [St. Bernhard]. Organ, Mainz 16/4/2013 P. 6
- anon.: Deutsches Kulturerbe, Siebenbürgen, Rumänien. Die Orgel aus Rothberg/Roșia. Bezirk Hermannstadt/Sibiu. Zürich s.d. [2009]
- Appiano, Salvatore: Gli organi della diocesi di Ragusa. Ci.Di.Bi.-Insieme 1993
- Ardoin, John: The Welte heritage. Musical America 84/2/1964 P. 46
- Armano, Emin: Orgeln in Kroatien. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 64-69
- Armano, Emin: Orgulje hrvatskih graditelja tragom Ladislava Šabana. Jakša Zlatar, Zagreb 2006
- Balz, M.: Orgel und Kirchenrenovierungen, Ars organi, 2000, s. 42-44.
- Balz, M.: Orgelpflege: Weshalb werden alte Orgeln restauriert?, Ars organi, 2001, č. 2, s. 98-99.
- Balz, M.: Was wird aus den Orgeln der Nachkriegszeit? I-II, Ars organi, 1999, č. 1, 3.
- Barbierato, Carlo: Un patrimonio poco conosciuto. Organi e Organari. Storia religiosa del Veneto: Diocesi di Adria-Rovigo Giunta Regionale del Veneto; Gregoriana Libreria Editrice, Padova 2001
- Belis, J.: Evidence varhan v Čechách v letech 1914-1918, in: Organologický sborník 1989, s. 39n.
- Belis, J.: Památky hudební, in: Bulletin SÚPPOP 5, 1988, s. 167-169.
- Belis, J.: Výtvarný vývoj varhanních skříní v Čechách, Odborné a metodické publikace SÚPP, Praha 1988.
- Bellocchio, Matthew: History, Heritage and Hope: 2005 Southeastern Massachusetts ("The Old Colony") Convention. The Tracker 49/1/2005 P. 5-38
- Bělský, V.: Nauka o varhanách, Praha 2001.
- Berbenni, Giosue: Patrimonio artistico e interessi religiosi: La tutela degli antichi organi storico-artistici. Criteri giuridici e dinamiche ecclesiastiche [Italia] Associazione Culturale "Giuseppe Serassi"; Collana d'Arte Organaria 10; Guastalla 2012
- Bernhard André & Meyer Rudolf (Hrsg.). Erste Internationale Orgeltagung Winterthur vom 14.-19.5.85 (Referatesammlung). Winterthur 1985.
- Bettinzioli, Giuseppe: Un patrimonio da valorizzare. Gli organi Antegnati di Brescia Brescia Musica 22/104/2007 P. 12
- Beukel, Susanne van den: Materialkombinationen im Orgelbau - Schäden und Restaurierung. V: Studien zur Erhaltung von Musikinstrumenten. Teil 2: Besaitete Tasteninstrumente, Orgeln; Kölner Beiträge zur Restaurierung und Konservierung von Kunst- und Kulturgut 17; A. Sigl, München 2006 P. 90-180

- Bielawski, Bolesław: Das Dokumentationszentrum für Denkmäler Warschau - Aktueller Stand der Orgelinventarisierung in Polen. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 34-37
- Billeter, Bernhard: Romantische Musik und Orgelbau. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 97-107
- Blažeković, Zdravko: Antonius Römer and his organ from 1765 at the Varaždin Spa. Cantus. Journal of the Croatian Composers' Society 2, 1995, 18 f., ill.
- Bosch, M., Döhring, K., Kalipp W., (2007): Lexikon Orgelbau. Bärenreiter, 2007.
- Boschloo, A.W.A et all.: Die bemalten Orgelflügel in Europa. Stichting Organica Historica, Rotterdam, 2001.
- Bossert, Christoph / Kaufmann, Michael Gerhard (Hrsg.): Die Orgel als europäisches Kulturgut. Kongressbericht 10. bis 17. Sept. 2000 Varaždin (Kroatien). Öhringen (Verlag Organum Buch) 2007, 200 S. (dt.-kroat.).
- Brandazza, Maria Eva: Il Simposio Internazionale "Orgel Orgue Organo Organ 2011". Zurigo 8-11 settembre 2011. Testo della Conferenza tenuta durante le giornate di studio del "Forum Bewahrung und Entwicklung des Orgelkulturerbes e. V.", Dulda, 9-10 dicembre 2011. Arte Organaria Italiana 4/2012 P. 139-152
- Brandazza, Maria Eva: Schweizer Orgelbibliographie. Bibliographie de l'orgue en Suisse. Bibliografia organaria Svizzera. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 142-157
- Brauneis Walther. Orgeldenkmalpflege und Orgeldenkmalschutz. In: Oesterreichisches Orgelforum 1987/2. Seite 105-106.
- Bruhin, Rudolf: Ein Rückblick auf 18 Jahre Konsulententätigkeit [Schweiz]. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 125-129
- Bruhin, Rudolf: Schweizer Orgelrestaurierungen der letzten sechzig Jahre. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 64-70
- Bruhin, Rudolf: Verzeichnis der Schweizerischen Orgelbauer. Répertoire des facteurs d'orgues suisses. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 135-138
- Buchan, Alan: The Organ Heritage of Scotland: 1400 to Present Day. OHTA News 21/2/1997 P. 16-26, 21/3/1997 P. 11-23
- Busch, Hermann J., Orgelforschung in Deutschland. Die wiederbelebte „Walcker-Stiftung für orgelwissenschaftliche Forschung“. Die Orgel zwischen gestern und morgen. Veröffentlichungen der Walcker-Stiftung, Band 18.
- Busch, Hermann J., Vom Nutzen und Nachteil der Rekonstruktion historischer Orgeln. Die Orgel zwischen gestern und morgen. Veröffentlichungen der Walcker-Stiftung, Band 18.
- Bush, D.E. & Kassel Richard: The Organ an Encyclopedia. Routledge 2007

- Campbell, Anita: A Pipe Dream Comes True: The Keweenaw Heritage Center's Barckhoff Organ. *The Diapason* 100/10/2009 P. 24-25
- Cantucci, Michele: Patrimonio storico, archeologico e artistico *Quaderni di Organologia* 4/1988 P. 1-11
- Carlen, Georg: Streiflichter auf die Kunstgeschichte der Orgel in Westeuropa - Ein Literaturbericht. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 12-19
- Carr, D. C.: With what aim and purpose, to what end should historical organs be restored?, in: *The Organ Yearbook XXIV*, 1994, s. 1-40.
- Célia Ramos: O órgão de tubos -das origens profanas a consagração religiosa. *Revista da Faculdade de Letras ciencias e técnicas do património*, Porto, 2003. I Série vol. 2, pp. 229-244
- Cervelli, Luisa: *Antichi strumenti musicali in un moderno museo*. Gela, Roma 1986
- Committee on Church Art and Architecture of the Church of Scotland. *The church of Scotland*, 1998 revised January 2014.
- Condat, Jean-Bernard: Restoring a national musical heritage [F. Bédos de Celles]. *Rolex awards for enterprise*; Rolex, Geneve 1984
- Cox, Michael A.: A Heritage in Perspective - A Study of New Zealand's Historic Pipe Organ. *Journal of the British Institute of Organ Studies* 10/1986 P. 88-102
- Černý, P.: Die Einstellung tschechischer Organisten zu historischen Orgeln, in: *Varhany a jejich funkce v Čechách a na Moravě 1600-2000*. Kritické edice hudebních památek V., Olomouc 2003, s. 31-38.
- Čihař, M.: Péče o varhany, in: *Interní normy České biskupské konference č. 10/1998*. Péče o zvony, varhany, movité památky, archiválie a farní kroniky, Česká biskupská konference, Praha 1999, s. 9-22.
- Dalla Libera, Sandro: *L'organo*. Ricordi 1956
- Davidsson, Hans: The restoration of the Adam Gottlob Casparini organ in Vilnius: a global cultural heritage project [Sv. Dvasios Bažnyčia]. *Arte organaria italiana e germanica tra Rinascimento e Barocco*. Atti del Convegno internazionale. Trento-Smarano 3-5 settembre 2004; *Quaderni Trentino Cultura* 11; Osiride, Rovereto 2007 P. 141-145
- Deksnis, Talivaldis: *Orgeln in Lettland*. Geschichte, Situation und Probleme. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 27-31
- Desarnaulds, Victor: *Orgue et acoustique des églises*. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 85-89
- Dobravec, J. (2000): Prostorska informacijska infrastruktura uprave Triglavskega narodnega parka. *Triglavski razgledi IV* (2000) Št. 6, serija Triglavski narodni park, Bled.

- Dobravec, J. (2009): *Ars organi Sloveniae (ARSORS) – Zbirka podatkov o orgelski umetnosti v Sloveniji*. *Cerkveni glasbenik*, 2010 (103), št. 6. str. 14-16.
- Dobravec, J. (2011): *Die Orgeldatenbank Slovenien*. Internationale Arbeitsgemeinschaft für Orgeldokumentation (IAOD) e. V. Jahrestagung 2012. *Orgeldatenbanken in Europa – Stand und Zukunft*. Luzern, 2012, str.6.
- Dobravec, Jurij: *Pipe Organ Databases: From Data to Useful Information*. *ISO Journal*, N° 49, 2015, 28-49.
- Dobravec, Jurij: *Podatkovna zbirka slovenskih orgel Ars organi Sloveniae - stanje in možnosti v slovenski kulturni krajini*. *Varstvo spomenikov [49]* (2016, v tisku).
- Dobravec, Jurij: *Presečni arhiv in zbirka podatkov o slovenskih orglah ARSORS*. *Arhivi 2016-2*. Arhivsko društvo Slovenije, 2016.
- Domislović, Alojzija. *Rešiti umetnino- nagovor kanonika Alojzija Domislovića udeležencem Evropskega orgelskega simpozija v Göteborgu, junija 2001*. *Cerkveni glasbenik = Letn.* 96, št. 1/2 (2003), str. 14.
- Dowdy, Roger C.: *Heritage United Methodist Church, Lynchburg, Virginia*. Gress-Miles Organ Company Inc. Cover feature. *The American Organist* 23/6/1989 P. 38-39
- Eberstaller, Oskar: *Orgeln und Orgelbauer in Österreich*. Böhlau 1955
- Eckert, Alexander: *Zinnpest an Orgelpfeifen*. V: *Studien zur Erhaltung von Musikinstrumenten. Teil 2: Besaitete Tasteninstrumente, Orgeln; Kölner Beiträge zur Restaurierung und Konservierung von Kunst- und Kulturgut* 17; A. Sigl, München 2006 P. 181-292
- Eickhoff, Ch.: *Zur Frage der Schutzwürdigkeit von Orgeln aus dem späten 19. und frühen 20. Jahrhundert*, *Acta organologica*, Band 22, 1991.
- Eisenbarth, Wolfgang: *The Heritage of Aristide Cavallé-Coll*. Was hat uns Aristide Cavallé-Coll heute noch zu sagen. *ISO Journal* 2/6/1999 P. 8-15
- Enyedi, Pál (Dudits): *Die Situation der Orgeldenkmalpflege in Ungarn*. V: *Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin)*; Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 87-93
- Eppelsheim J.: *Historische Orgeln - Realität und Anspruch*, in: *Mitteeuropäische Aspekte des Orgelbaus und der geistlichen Musik in Prag und den böhmischen Ländern*, Edition IME, Bd. 8, Sinzig 2002, s. 114.
- Fasler, Peter: *Ein gesamtschweizerisches Orgelverzeichnis*. V: *Die Orgel als Kulturgut*. Fischer, Münsingen 2005 P. 130-131
- Fisher, Roger C.: *New Initiatives for a New Century: IBO, Heritage and Willis [Great Britain]*. *Organists' Review* 85/2/1999 P. 130-132
- Flis, J.; *Umetnost v bogočastni službi*. Ljubljana : J. Krajec, 1908.
- Forer, Alois: *Orgeln in Österreich*. Schroll 1973

- Fornaro, Gianpiero: Un patrimonio da non dimenticare e da restaurare. Gli organi di Vigevano Ms. Vigevano 1991
- Fridrich, Z., Sehnal, J.: K problematice záchrany památkových varhan, *Památky a příroda* 9, 1984, s. 392-396.
- Fridrich, Z., Sehnal, J.: Návrh směrnic pro ochranu památkových varhan v ČSR, *Hudební nástroje*, 1975, č. 1, s. 10-11.
- Fridrich, Z.: K problému historických varhan na Moravě, in: *Sborník památkové péče v severomoravském kraji* 1, Ostrava 1971, s. 36-64.
- Fridriksson, N., C.J.Bergsten & Aslund: *Organ Documentation Manual*. GOArt, 2005.
- Frieberger, Rupert Gottfried: *Der Orgelbau in Oberösterreich im 17. und 18. Jahrhundert unter besonderer Berücksichtigung bestehender Instrumente..* Helbling 1984
- Füglister, Hans-Jakob: *Das Kunsthandwerk Orgelbau. V: Die Orgel als Kulturgut*. Fischer, Münsingen 2005 P. 59-63
- Furrer, Bernhard: *Ausblick - Hinweise zur Orgeldenkmalpflege in der Schweiz. V: Die Orgel als Kulturgut*. Fischer, Münsingen 2005 P. 132-133
- Gartner, J.: *Ponaučení krátké o varhanách, faksimile původního vydání z roku 1834*, Opava 2001.
- Gembalski, Julian: *Forschungen zu historischen Orgeln in Polen - Restaurierungs- und Erhaltungsmaßnahmen. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin)*; Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 32-33
- Gembalski, Julian: *Górnośląskie budownictwo organowe jako dziedzictwo trzech narodów [Oberschlesischer Orgelbau als Kulturerbe]*. Antoni Barciak, Wielokulturowość Katowic, Katowice 2005, 60-69.
- Gergelyi, Othmar: *Historické organy na Slovensku - Historische Orgeln in der Slowakei*. OPUS 1989
- Glaus, Daniel: *Entwicklungsansätze im heutigen Orgelbau - Von den Erfahrungen mit einem Forschungsprojekt. V: Die Orgel als Kulturgut*. Fischer, Münsingen 2005 P. 71-74
- Grahn, Göran: *Restavriranje in izdelava novih orgel : ustrezno načrtovanje projekta, sklepanje pogodb, prevzem orgel ter delo orgelskih komisij*. *Cerkveni glasbenik Letn.* 96, št. 3/4 (2003), str. 20-23
- Grahn, Göran: *The Varazdin Congress. The organ as European Cultural Heritage [2000]*. *ISO Journal* 3/9/2000 P. 28-34
- Grga, Božidar: "Prikaz orgulja u crkvama Kotorske biskupije." *Baščinski glasi* 4 (1995): 237-64.
- Grga, Božidar: *Besondere Merkmale der erhaltenen Denkmalorgeln in Kroatien. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin)*; Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 70-73
- Grundmann Günther (Hrsg.). *Richtlinien zum Schutz denkmalwerter Orgeln. Neufassungdes Weilheimer Regulativs von 1957*. *Ars organi* Heft 36, Juli 1970.

- Gučas, Rimantas: Das Baltikum und seine Orgeln. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 22-26
- Gugger, Hans: Der Hausorgelbau im Emmental und im Toggenburg. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 54-58
- Gutmann, Veronika: Orgeln in Museen [Schweiz]. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 90-96
- Hainz, O. (2013): Frühbarocke Orgeln in der Steiermark. Zur Genese eines süddeutsch-österreichischen Instrumententyps des 17. Jahrhunderts. Reihe: Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark. Lit Verlag. Str. 1–219, s prilogami.
- Hammermayer, Stefan: Bayerischer Orgelbau um die Jahrhundertwende. Franz Borgias Maerz (1848-1910). Orgeljubiläum am Münster St. Zeno, Bad Reichenhall 1999. Wiedermann 1999
- Hastie, Kelvin: Organ Heritage and Conservation in Australia. Organists' Review 86/4/2000 P. 318
- Hebeisen, Simon: Moderne Architektur und Orgelbau. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 79-84
- Heinz, Otmar: Frühbarocke Orgeln in der Steiermark. Zur Genese eines süddeutsch-österreichischen Instrumententyps des 17. Jahrhunderts. LIT Verlag 2012
- Henwood, John: Erosion of the Heritage: A Case of Organs of the Riverina and North-East Victoria. OHTA News 28/1/2004 P. 4-10
- Holá, Miroslava: Absolutní tónová výška příčných fléten ve sbírce Českého muzea hudby. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2014.
- Honys, V.: K otázce stanovení obsahu pojmů údržba, konzervace a restaurování pro oblast historických varhan, in: Varhany a jejich funkce v Čechách a na Moravě 1600-2000. Kritické edice hudebních památek V., Olomouc 2003, s. 41-50.
- Hulliger, Annerös: Kleinode bernischen Orgelbaus und Musik einheimischer Komponisten. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 108-114
- Jaekel, Daniel J.: The Heritage of Aristide Cavallé-Coll. Influences, Parallels and Contrasts. ISO Journal 2/6/1999 P. 24-39
- Jakob Friedrich. Gedanken zur Restaurierung pneuntischer und elektrischer Orgeln, In: Oesterreichisches Orgelforum 1987/ 2, Seite 107-109.
- Jakob, Friedrich, Grundsätzliche Bemerkungen zum restaurieren von Orgeln. V: ISO-Information, Nr. 32/1990, S.57-70
- Jakob, Friedrich: Die Orgel und die Kanzel. Kuhn 1983
- Jakob, Friedrich: Die Orgel. Orgelbau und Orgelspiel von der Antike bis zur Gegenwart. Hallwag 1976
- Jakob, Friedrich: Orgelprospekte in der Schweiz. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 20-24

- Josef, J., Lukeš, J.: K etice restaurování varhan, in: Organologický sborník, 1989, s. 105-113.
- Kammel, Frank Matthias: Sperriger Zeitzeuge, eine Tür der Werdauer Orgel- und Harmoniumfabrik Emil Müller [Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum]. V: Germanisches Nationalmuseum - Kulturgut 17/2008 P. 8-12
- Kares, Martin, Die Situation des Orgelbaus in Deutschland zu Beginn des 21. Jahrhunderts. Die Orgel zwischen gestern und morgen. Veröffentlichungen der Walcker-Stiftung, Band 18.
- Klais Hans Gerd. Denkmalschutz und Reparatur von Orgeln der musikalischen Romantik, In: Oesterreichisches Orgelforum 1987/2. Seite 109-112.
- Klais, Philipp C. A.: The Heritage of Aristide Cavallé-Coll. Erfahrungen aus der Orgelbaupraxis. ISO Journal 2/6/1999 P. 16-23
- Klinda, Ferdinand: 50 Jahre Orgelgeschichte in der Slowakei. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 56-57
- Klotz, Hans: Das Buch von der Orgel. Über Wesen und Aufbau des Orgelwercks, Orgelpflege und Orgelspiel. Bärenreiter 1972
- Knight David: What is a historic organ? V: Towards the Conservation and Restoration of Historic Organs. A record of the Liverpool Conference (Ed. Jim Berrow). Church House Publishing, 2000. Str. 8-12.
- Knight, David S.: The Heritage Lottery Fund and organ restoration [Great Britain]. Journal of the British Institute of Organ Studies 33/2009 P. 136-156
- Korez-Korenčan, Darja: Slovenski glasbilarski mojstri. Forma 7 sedem 2003
- Korošec, Josip: Uvod. V: Letak ob razstavi Fallerjevih orgel v NG, brez datuma.
- Košir, Brane: Die Diözesanorgelbauwerkstatt in Maribor (Marburg). V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 104-105
- Koter, Darja. (2003): Izdelovalci glasbil na Slovenskem 1606-1918 / Instrument makers in Slovenia 1606-1918. Muzikološki zbornik Leto 2003, letnik 39, številka 1/2. Str. 123–152. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, oddelek za muzikologijo.
- Koter, Darja. (2009): Likovna oprema baročnih orgel: Johann Frančišek Janeček in dekoracija njegovih orgelskih omar. Muzikološki zbornik L. 45, Št. 1 (2009). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za muzikologijo, Ljubljana, 2009. Str. 45–63.
- Koter, Darja. Ikonografija glasbil : kaj nam povedo dekoracije orgelskih omar. Glasba v šoli in vrtcu. Letn. 16, št. 3/4 (2012), str. 44-48

- Koukal, P.: Ein Aspekt des Orgelbaus in den tschechischen historischen Ländern aus interkulturellen Sicht, in: Musikinstrumentenbau im interkulturellen Diskurs, hrsg. von Erik Fischer, Berichte des interkulturellen Forschungsprojekts Deutsche Musikkultur im östlichen Europa, Band 1, Stuttgart 2006, s. 214-222.
- Koukal, P.: K současným problémům péče o fond historických varhan v České republice, in: Varhany a jejich funkce v Čechách a na Moravě 1600-2000. Kritické edice hudebních památek V., Olomouc 2003, s. 69-77.
- Koukal, P.: Organ Building in the Czech Lands, Czech Music, 2006, 1, s. 13-17.
- Koukal, P.: Varhany jako památka, Zprávy památkové péče 65, 2005, č. 3, s. 235-240.
- Koukal, P.: Varhany v kostele, in: O křesťanské výtvarné kultuře, Biskupství brněnské, Brno 2006, s. 95-106.
- Koukal, P.: Zu den Begriffen Böhmischer, mährischer und schlesischer Orgelbau, in: Mitteleuropäische Aspekte des Orgelbaus und der geistlichen Musik in Prag und den böhmischen Ländern, Edition IME, Band 8, Sinzig 2002, s. 125-130.
- Kovářů: Problematika varhan z pohledu regionální památkové péče, in: Varhany a jejich funkce v Čechách a na Moravě 1600-2000. Kritické edice hudebních památek V., Olomouc 2003, s. 79-84.
- Kumpe, Andrea: Orgelunterricht für Jugendliche und junge Erwachsene Entwicklung eines integrativen instrumentalpädagogischen Lernansatzes. Empirische Studie. 2014 Gustav Bosse GmbH & Co. KG, Kassel.
- Lade, Günter: Orgeln in Wien. Lade 1990
- Lampl Sixtus. Die "Unrestaurierbarkeit" pneumatischer Trakturen und der daraus folgende Verlust von Klangdokumenten der Spätromantik und des Jugendstils. Mit Diskussionsbeiträgen von H.G. KLAIS, A. REICHLING, R.RENSCH, G. WOEHL u..a. In: Acta organologica 17 (Hrsg. A. REICHLING). Berlin, Kassel 1984.
- Lampl, S.: Orgeldenkmalpflege und Orgelmuseum, Acta organologica, Band 25, 1997.
- Liebmann, Peter: Die AGSO / L'ASSOH [Schweiz/Suisse/Svizzera]. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 134
- Lorenzani, Federico: Contributo alla conoscenza del patrimonio organario della provincia di Reggio Emilia. Regesto e Bibliografia Arte Organaria Italiana 3/2011 P. 191-247
- Lueders, Kurt, Rekonstruktion in der französischen Orgelszene: Historisches und Aktuelles. Die Orgel zwischen gestern und morgen. Veröffentlichungen der Walcker-Stiftung, Band 18.
- Lueders, Kurt: Aristide Cavaillé-Coll. The heritage ISO Journal 2/5/1999 P. 26

- Lunelli, Renato (Ps. Antenore Lulli): Studi e documenti di storia organaria veneta. Olschki 1973
- Lunelli, Renato. "Contributi dalmatini e sloveni alla rinascita e alla diffusione dell'arte organaria veneziana settecentesca." *Archivio veneto* 6, no. 72 (1942): 194–213.
- Lüthi Franz, Zur Erhaltenswürdigkeit Alter Orgeln. *Bulletin OFSG* 6, Nr. 1, 1988. 3-14
- Maidment, John R.: Australia's Multi-cultural Organ Heritage. 200 Years of Organ Imports. *Journal of the British Institute of Organ Studies* 13/1989 P. 79-86
- Maidment, John R.: Tasmania's Organs. *Historic Heritage. The Organ* 51/206/1972
- Maidment, John R.: The Preservation of a National Heritage. Australia's Historic Organs. *Journal of the British Institute of Organ Studies* 5/1981 P. 52-69
- Maier, Hans: Die Orgel als europäisches Kulturgut. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 12-17
- Mandić, Đerđ (Mándity, György): *Vojvođanske orgulje. Agapé* 2005
- Marks, Christopher: The Rich Heritage of the Pipe Organ. *The American Organist* 46/2/2012 P. 48-50
- Mayer, Marian Alojz: Zur Orgelgeschichte in der Slowakei. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 40-53
- Meder, Jagoda: Die Gestaltung der Orgelgehäuse in Kroatien. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 74-75
- Meder, Jagoda: *Orgulje u Hrvatskoj. Globus* 1992
- Menger, R.: Historische Orgel - Mangel oder Vorzug?, *Acta organologica*, Band 26, 1998, s. 181-184.
- Merklin, Albert: *Organología. Exposición científica y gráfica del órgano en todos sus elementos y recursos antiguos y modernos. Asilos de Huérfanos* 1924
- Metz, Fabio: Nota sull'attuale patrimonio organario della Diocesi di Concordia-Pordenone Organi restaurati del Friuli-Venezia Giulia. *Interventi di restauro della Regione Friuli-Venezia Giulia dal 1976 al 1993; Centro di Catalogazione dei Beni Culturali - Quaderni* 23; Villa Manin, Passariano 1994 P. 131-136
- Metz, Franz: Die Orgelbautradition des Banats als integrierender Bestandteil europäischer Kultur. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 94-100
- Metz, Franz: *Josef Angster: Das Tagebuch eines Orgelbauers. Verlag der Donauschwäbischen Kulturstiftung* 2004
- Metzler, Christoph: Unser "Orgelklima" und seine Konsequenzen. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 115-121

- Meyer, R.: Vom Recht der Orgel (Declaration of Organ-Rights), *Ars Organi* 51, 2003, č. 1, s. 28.
- Michel, Josef: Umgang mit Orgeln. Kleine Schule des Registrierens und Wegweiser zu einer zeitgenössischen Orgel. Das Musikinstrument 1978
- Miklavčič, Dalibor: Nujnost strokovne restavracije historičnih orgel v Sloveniji. Del 1, Historične orgle beneškega sloga. *EPTA bilten* Št. 8 (jun. 2004), str. 18-20
- Milota, Jiří: Péče o varhany v brněnské diecézi-historie a současnost. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2013.
- Mioes, József: A Szabadkai Egyházmegye Orgonái. Orgulje Subotičke Biskupije [Gli organi della diocesi di Subotica]. 1998
- Mischiati, Oscar: Repertorio toponomastico dei cataloghi degli organari italiani 1587-1930. Patron 1995
- Moretti, Corrado: L'organo italiano. Profilo storico, analisi tecnica ed estetica dello strumento, sintesi delle sue sonorità a servizio della liturgia cattolica. *Eco* 1973
- Müller, Michael Christian: Für die Zukunft der Orgelkultur. Forum "Bewahrung und Entwicklung des Orgelkulturerbes" e.V. gegründet [Waltershausen]. *Ars Organi* 57/1/2009 P. 58-59
- Nadler Hans. Orgelbau in Vorarlberg und Liechtenstein. Vorwort zu Band II. Hohenems 1985. Notizen aus der AGSO-Tagung (Arbeitsgemeinschaft für schweizerische Orgeldenkmalpflege) vom 16.1.88 in Thalwil.
- Nassimbeni, Lorenzo: Organi e tradizioni organarie nel Friuli Venezia Giulia. L'Arcidiocesi di Gorizia. Pizzicato 2004
- Němec, Vladimír: Pražské varhany. Novák 1944
- Norrback, Johan: The Organ as Memory Bank, <http://www.goart.gu.se/> [access 2016-03-03]. GOArt - Göteborg Organ Art Center, University of Gothenburg, Sweden.
- Ochse, Orpha: Austin Organs. Organ Historical Society 2001
- Ochse, Orpha: The History of the Organ in the United States. Indiana University Press 1988
- Owen, Barbara: Boston's Heritage of Organbuilding and Playing. *The American Organist* 24/5/1990 P. 222-238
- Pape, U. (1995): Orgeldokumentation. <http://www.pape-verlag.de/orgeldoku.htm> (dostop 4.11.2014).
- Pape, U. (2006): ORDA 2015 Benutzerhandbuch. Technische Universität Berlin, 2006.
- Paroni, Igino: Arte organaria in Friuli. Catalogo dei 252 organi della diocesi di Udine con saggi di documentazione. Nuova Base 1973
- Pavel, J.: K dnešní situaci v ochraně hudebních památek, *Zprávy památkové péče* 15, 1955, č. 3.
- Peeters, Paul / Tobin, Henrik: "Die Orgel als Symbol der Europäischen Vision" - Schutz und Vermittlung eines gemeinsamen Kulturerbes. Christoph Bossert / Michael Gerhard Kaufmann (Hrsg.), *Die Orgel als europäisches*

- Kulturgut. Kongressbericht 10. bis 17. Sept. 2000 Varaždin (Kroatien), Öhringen 2007, 106-111.
- Peeters, Paul: "Die Orgel als Symbol der Europäischen Vision" - Schutz und Vermittlung eines gemeinsamen Kulturerbes. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 106-111
- Peeters, Paul: European Organ Symposium Demands New Protections for Our Cultural Heritage [Göteborg 2001]. The Tracker 46/3/2002 P. 16-18
- Pellizzari, Bona: Per la tutela del patrimonio organario. Intervista al Maestro Flavio Dassenno Brescia Musica 16/77/2001 P. 16-17
- Petr, B. G: Itinerarium organale Bohemo-topographicum, rukopis, Praha 1967-1970.
- Piazza, Giuseppe: Stato attuale del patrimonio organario nella diocesi di Vicenza Convegno di Studi "Organaria veneta: Patrimonio e salvaguardia". Vicenza 11 ottobre 1986; Menin, Schio 1986 P. 8-14
- Quoika, R.: Der Orgelbau in Böhmen und Mähren, Mainz 1966.
- Reesor, Alan: A Heritage in Canada's Smallest Province [Vernon River, St. Joachim's RC Church]. The American Organist 43/1/2009 P. 44-45
- Rehn, Wolfgang (ed.) Dokumentation von Orgelrestaurierung. Monographien zu Orgeldokumentation, Band 10. Pape Verlag Berlin, 2006.
- Reichling Alfred. Restaurierung - Rekonstruktion, In: Oesterreichisches Orgelforum 1985/2, Seite 18-19.
- Reichling, A.: Orgel, MGG Prisma, Ulm 2001 (s obsahlou bibliografií včetně oblasti památkové péče).
- Reichling, A.: Orgeldenkmalpflege, in: Orgel, MGG Prisma, Ulm 2001, s. 206-208.
- Rensch, K. (2011): Dei Orgel – ein centrales Kulturgut. ISO journal, december 2011. International society of Organbuilders.
- Rensch, Klaus: Dei Orgel – ein centrales Kulturgut. ISO journal, št. 39, december 2011. International society of Organbuilders. Str. 19-25.
- Resolution Göteborg, www.goart.gu.se/pdf/EOSResDe.pdf.
- Resolution von Varaždin (2000): Die Orgel als europäisches Kulturgut. Ars Organi 49, 2001, 115 f.
- Rodeland, Jürgen: Süddeutscher Orgelklang in der Kirche Delling. Sehr seltenes Kulturerbe: Christian-Ernst-Schöler-Orgel. Rheinisch-Bergischer Kalender 62, 1992, 88-93.
- Schilakadse, Georg: Orgelkunst in Georgien. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 56-57
- Schlueter Arthur E., Jr.: American Pipe Organ Construction Standards and Guidelines for Building, Rebuilding, Repair and Tuning. Schlueter Pipe Organ Company, Lithonia, GA, USA.

- Schütz Karl. Pneumatisch oder elektropneumatisch gesteuerte Orgeln - welche sollen erhalten bleiben? In: Oesterreichisches Orgelforum 1987/2. Seite 100-104.
- Schweitzer Albert. Deutsche und französische Orgelbaukunst und Orgelkunst. Faksimile-Nachdruck der 1. Auflage von 1906. Wiesbaden 1983.
- Schweitzer Albert. J.S. Bach. 4. und 5. Aufl. Leipzig 1922.
- Schweizer, Albert: Deutsche und Französische Orgelbaukunst und Orgelkunst. Faksimile-Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1906 und des Nachwortes der 2. Aufl. 1927, Breitkopf & Härtel, Wiesbaden,
- Schweizer, Albert: Zur Diskussion über Orgelbau. 1914; Hrsg. Erwin R. Jacobi. Verlag Merseburger, Berlin 1977.
- Schweizer, Christian: Trouvaillen der katholischen Orgellandschaft Innerschweiz. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 47-53
- Sehal, J.: Barokní varhanářství na Moravě, Díl 1., Varhanáři, Brno 2003. Sehal, J.: Barokní varhanářství na Moravě, Díl 2., Varhany, Brno 2004.
- Sehal, J.: Památkově chráněné varhany v olomoucké arcidiecézi v roce 1917, in: Rodná země, Brno 1988, s. 426-441.
- Sehal, J.: Vývoj pamiatkovej starostlivosti o organy v Českej republike, in: Historické organy / Historische Orgeln, Bratislava 2001, s. 63-69. Metodický pokyn k ochraně varhan, které jsou kulturními památkami, Státní ústav památkové péče, Praha 2002.
- Seip, Achim: Alte und neue Orgeln im Bistum Mainz. 2003
- Seydoux, François: Orgues en Suisse romande avant 1800. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 25-33
- Sieber, Wolfgang: Wir erhalten eine neue Orgel. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 75-78
- Skuherský, f. Z.: Varhany, jejich zařízení a zachování, faksimile původního vydání z roku 1884, Opava 2003.
- Snyder, K. J.: The Organ as a Mirror of Its Time, Oxford 2002.
- Sonderegger, Paul: Orgelbau Gebrüder Mayer Feldkirch-Altenstadt 1872-1992. Monographie und Festschrift. 1995
- Strobl, S. (2012): Die österreichische Orgeldatenbank. Internationale Arbeitsgemeinschaft für Orgeldokumentation (IAOD) e. V. Jahrestagung 2012. Orgeldatenbanken in Europa – Stand und Zukunft. Luzern, 2012, str. 4.
- Stroux, Christoph. Zur Entwicklung der Vorstellungen über die Orgel seit Albert Schweitzer, in: Orgel und Orgelmusik heute, Hrsg. H. EGGEBRECHT. Stuttgart 1968.
- Summereder, Roman: Aufbruch der Klänge. Materialien, Bilder, Dokumente zur Orgelreform und Orgelkultur des 20. Jahrhunderts. Helbling 1999
- Sychra, M. L.: K dějinám varhan a varhanní hry v Čechách, Praha 1912. NĚMEC, V.: Pražské varhany, Praha 1944.
- Synková, Marie: Problematika restaurování barokních varhan na příkladu díla varhanáře Jana Výmoly Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2013.

- Syrový, V.: Akustické aspekty restaurování varhan, in: Varhany a jejich funkce v Čechách a na Moravě 1600-2000. Kritické edice hudebních památek V., Olomouc 2003, s. 117-119.
- Šaban, Ladislav, and Zdravko Blažekovic, "Pregled povijesti starijih orgulja zagrebacke katedrale, oko 1420-1855. *Artimusices* 22, no. 1 (1991): 3-40.
- Šaban, Ladislav. "Evidencija orgulja u Hrvatskoj." *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 1 (1975): 169-78.
- Šaban, Ladislav. "Graditelji orgulja u gradu Varaždinu sredinom 19. stoljeca." *Godišnjak gradskog muzeja* 6 (1981): 101-12.
- Šaban, Ladislav. "Orgulje slovenskih graditelja u Hrvatskoj." *Rad JAZU* 385 (1980): 5-84.
- Šaban, Ladislav. "Povijesne orgulja kao kulturna baština Dalmacije." *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji* 21 (1980): 555-71.
- Šaban, Ladislav. "Spomeničke orgulje na području gornje Hrvatske." *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 8-9 (1982-83): 107-19.
- Šaban, Ladislav. "Stare orgulje Osijeka i njihovi graditelji." *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 49 (1983): 631-51.
- Škulj, Edo: *Odloki o cerkveni glasbi*. Družina, 2003.
- Škulj, Edo: *Orgeln in Slowenien. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin)*; Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 101-103
- Škulj, Edo: *Tudi orgle restavrirajo. Varstvo spomenikov Vol. 27*, 1985.
- Šmierciak, Julian Mieczyslaw: *Orgelforschung im Institut für Musikwissenschaft der Katholischen Universität von Lublin. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin)*; Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 38-39
- Špralja, Izak: *Restaurierung von Orgeln und Kirchen in Kroatien. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin)*; Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 76-78
- Štěpánek, J., Otčenášek, Z., Syrový, *Dokumentace a diagnostika zvuku varhan*, in: *Varhany a jejich funkce v Čechách a na Moravě 1600-2000. Kritické edice hudebních památek V.*, Olomouc 2003, s. 69-77.
- Tagliavini, Luigi Ferdinando: *Grundlinien einer europäischen Orgeldenkmalpflege. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin)*; Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 19-21
- Theißen, Ulrich: *Zur Orgelsituation in der Republik Bulgarien. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin)*; Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 58-63
- Theobald, H. W.: *Die Johann-Heinrich-Mundt-Orgel von 1671-73 in der Teynkirche zu Prag, Ars organi*, 2002, č. 1, s. 27-34.

- Tomljenović, Zlata: Omare baročnih orgel v Istri in problematika njihovega restavriranja : magistrsko delo na ALU. Ljubljana, 2006.
- Tomší, L., lukeš, J., tomiček, J., uhlíř, V.: Historické varhany v Čechách, Praha 2000.
- Vachulka, L.: Zásady památkové péče o varhany, Zprávy památkové péče 15, 1955, č. 3.
- Vanoni, Livio: Organi, organisti e organaria nel Ticino. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 34-46
 več avtorjev: Beiträge zum oberösterreichischen Orgelbau; Musikwissenschaftliche Beiträge der Schlägler Musikseminar. Helbling, Innsbruck 1996
 več avtorjev: Cerkvni zaukaznik za Lavantinsko škofijo iz l. 1899, štev. VII. odst. 34
 več avtorjev: Die Orgel im Dienst der Kirche. Gespräch aus ökumenischer Sicht.. Musikwissenschaftliche Verlagsgesellschaft 1985
 več avtorjev: Il censimento degli organi storici toscani: un patrimonio artistico e musicale da salvare. Centro di Ricerche Informatiche per i Beni Culturali - Quaderni 7; Scuola Normale Superiore, Pisa 1997
 več avtorjev: Klangdenkmale Glocken und Orgeln - Denkmalpflege in Niederösterreich. Kultur Niederösterreich 2009
 več avtorjev: Koncilski dokumenti, Ljubljana 1980, 89–91.
 več avtorjev: L'Arte Organaria Pugliese, un patrimonio culturale da salvare. Atti del Corso Professionale di Organaria e Avvio al Restauro. Monopoli, 26 settembre - 3 ottobre 1996 Associazione Organistica Pugliese; Edizioni Vivere In, Monopoli 1997, M. Quarta
 več avtorjev: Lexikon der Orgel. Orgelbau, Orgelspiel, Komponisten und ihre Werken, Interpreten. Laaber 2007
 več avtorjev: Musik in Bayern; Band 71, Jahrgang 2006. Hans Schneider, Tutzing 2008
 več avtorjev: Organi restaurati del Friuli-Venezia Giulia. Interventi di restauro della Regione Friuli-Venezia Giulia dal 1976 al 1993. Villa Manin 1994
 več avtorjev: Organi storici in Cadore. Itinerario concertistico alla riscoperta di un prestigioso patrimonio organario Pieve di Cadore 2001ff
 več avtorjev: Resolution Varaždin 2000. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 121-127
 več avtorjev: Studien zur Erhaltung von Musikinstrumenten. Teil 2: Besaitete Tasteninstrumente, Orgeln. V: Kölner Beiträge zur Restaurierung und Konservierung von Kunst- und Kulturgut 17; A. Siegl, München 2006, F. Hellwig
 več avtorjev: Tecnica, storia ed estetica dell'organo italiano. Prvincial di Cremona 1997
 več avtorjev: Varhany a památková péče (včetně směrníc)
 več avtorjev: Župnijska pisarna, Ljubljana 1988
 Viktora, A.: Die Orgel als europäisches Kulturgut, in: Mitteleuropäische Aspekte des Orgelbaus und der

- geistlichen Musik in Prag und den böhmischen Ländern, Edition IME, Bd. 8, Sinzig 2002, s. 191-196.
- Vogel, Harald: Kriterien für die Restaurierung historischer Orgeln. V: Die Orgel als europäisches Kulturgut (Zbornik kongresa 2000 Varaždin); Verlag Organum Buch, Öhringen 2007 P. 112-117
- Vonesch, Gian-Willi: Die Orgelkonsulenten der Eidgenössische Kommission für Denkmalpflege [Schweiz]. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 122-124
- Výnos ministerstva kultury ze dne 23. září 1955 č. j. 52994/55, jímž se vydávají směrnice o postupu při opravách památkově cenných hudebních nástrojů a zvonů.
- Weilheimer Regulativ, www.users.castel.nl/~carrd01/WEILHEIM57.htm. Konzepte der Orgel-Denkmalpflege. Orgel-Denkmalpflege im Wandel, <http://www.orgel.ch/d/organisationen/agso.htm#konzept>.
- Weimbs, Frank: Klangmacher - Orgelbau, selbst ein Kulturerbe. Einführung in den Bau von Orgeln. Eva-Maria Beckmann / Ludger Sutthoff, Orgeldenkmalpflege. Klangdenkmale für die Zukunft bewahren, Köln 2015, 53-61.
- Williams, Peter: The European Organ 1450 – 1850. B. T. Batsford Ltd. London.
- Williams, Peter: The organ in western culture 750 – 1250. (Cambridge Studies in Medieval and Renaissance Music). Cambridge University Press, 2007.
- Williamson, Roy: Slovakia: Its Organ Heritage and Conservation Problems. The Organ Yearbook 34/2005 P. 115-126
- Wilson, Joyn: Preserving the Heritage: the Problem of Redundant Organs [Great Britain]. Journal of the British Institute of Organ Studies 8/1984 P. 69-81
- Woehl, G.: Bestandsaufnahme an historischen Orgeln, Acta organologica, Band 22, 1991.
- Zakrajšek, F., Kovačec Naglič, K. (1998): G.I.S. model kulturne dediščine v Republiki Sloveniji. INDO'98 – Informatika v državnih organih, Portorož, 21. - 23. oktober 1998.
- Zakrajšek, F., Kovačec Naglič, K., Dimitrovska Andrews K. (1993): Razvoj sistema množičnega vrednotenja nepremičnin: izhodišča. Urbanistični inštitut Republike Slovenije, 1993.
- Zemp, Ivo: Einführung. Die Orgel - Ein Universum aus Form und Klang. Introduction. Les orgues - un univers composé de formes et de son [Schweiz/Suisse/Svizzera]. V: Die Orgel als Kulturgut. Fischer, Münsingen 2005 P. 6-11
- Zimmermann, Markus: Die Winterhalter-Orgel der Wieskirche. Neukomposition im Rokoko-Weltkulturerbe. Ars Organi 58, 2010, 232-237.

Orgelski slovar

Wilfried Praet s soavtorji

Orgelwoordenboek

je izjemno kakovostna knjiga, sestavljena iz uvoda, slovarja in kazala. V 23-tih jezikih, tudi v slovenščini, je obdelano 953 izrazov različnih delov, oblik in pojmov, ki so povezani z orglami.

Večina predmetov je prikazanih na nazornih risbah in skicah, zato je slovar tudi odlična učilnica.

Knjiga na 606-tih straneh je vezana v trde platnice in tiskana na zelo trajnem papirju.

Informacije in naročila

arsors@jarina.org

JARINA! ORGANE